

РОЗДІЛ 3. МУЗИЧНА УКРАЇНІСТИКА: ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-072-8-14>

МУЗИЧНА УКРАЇНІСТИКА: ІСТОРИЧНИЙ, ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ОСВІТНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ВИМІРИ

Драч І. С., Чернявська М. С.

ВСТУП

Якщо спробувати в максимально узагальненому вигляді подати картину *Ukrainian Studies*, то на згадку спадає сюрреалістичне полотно канадського художника українського походження Василя Курилика / William Kurelek «Лабіринт» / *The Maze* (1953). На пшеничному полі, що з'їла сарана, в обрис людської голови вписаний лабіринт, кожна секція якого зображує окрему сцену: щось символізує самотність, щось – руйнацію, щось – «соціальні задоволення», в окремі фрейми вписані «страх війни», раритети з «музею безнадійності» (такі як кохання, дружба), образи дитинства і завдані історією та політикою травми. Зображена в лівому верхньому сегменті прикута до стовпа жінка в українському вбранні із зав'язаним ротом втілює образ поневоленої України¹.

Схожа розмаїтість та заплутаність цілого, замкнення істини в складній системі «кімнат», що не сполучаються, відокремленість кожного тематичного кейсу характеризують і нинішню ситуацію в пізнанні української дійсності минулого та сьогодення. Як розгалужений науковий дискурс про Україну та все, до неї дотичне, українські студії центровані на проявах українства, проте разом із тим у численних спробах наближення до його сутності виявляється і активна відцентрова динаміка. На різних предметних полях, у горизонтах, що постійно змінюються і розширюються, «світ життя» («*Lebenswelt*») українців породжує нові й нові питання, інспірує пошук

---

¹ Докладна авторська інтерпретація картини вміщена у книзі: Someone with me : the autobiography of William Kurelek. Toronto : McClelland and Stewart, 1980. 176 p.

та відповідну селекцію даних, які позначені атрибутивною характеристикою – «українське».

У встановленні цієї атрибуції сучасна наука не завжди досягає консенсусу. Що вважати українським? Якими є його межі – історичні, мовні, етнічні, національні, регіональні? Суперечки точаться і стосовно конкретних постатей – фігурантів української та зарубіжної культури, і стосовно окремих артефактів. Проблемою є не тільки визначення на українському тлі глобальних і локальних референцій, але й розуміння того, як локальні референції вписані в глобальний контекст і як глобальні референції постають у локальному контексті.

Наука про Україну безперервно накопичує свій інтелектуальний капітал. Маючи різні джерела підживлення, тематичні пріоритети, усталені корпоративні конвенції, добре налаштований інструментарій, вона досить успішно поповнює автономний резервуар цінностей і фактів. Пошуки даних – ключовий момент у створенні пов'язаного з Україною масиву наукової інформації. Сформованість предметного поля і чітка дисциплінарна специфікація проблемних локусів дозволяє зберігати українським студіям свій профіль у світовій гуманітаристиці. Втім наявне знання не завжди сприймається сфокусовано. Різної якості, різного ступеню опрацьованості матеріали часом існують у розпорошеному стані без належної систематизації і, головне, без осмислення в актуальних координатах та без засвоєння в академічних аудиторіях. Саме тут відбувається створення та апробація чинного «українознавчого канону», на тлі якого історія залишила свої сліди – синдром сервілізму, комплекс меншовартості, всілякі упередження, глибокі «кратери» від зіткнення з певними ідеологіями. Позбутися їх не так легко.

Практика багатоаспектного висвітлення «українського феномена» в різних площинах призводить не тільки до сегментації українських студій, але й часом до поляризації в судженнях та оцінках. Однак при всій строкатості в їхньому дослідному полі ясно вирізняються три усталені складники: «*українознавство*», «*україністика*», «*україніка*». Часом ці назви сприймаються як взаємозамінні та використовуються як синоніми. Проте через різницю в генезі, властиву кожній галузі особливу конфігурацію предметного поля, ці наукові дисципліни включаються в комплекс українських студій на різних підставах, продукуючи різний тип знання. Якою є їх взаємодія, на яких підставах відбувалося структурування та систематизація наукових уявлень про Україну, в тому числі і про її музичне мистецтво, як розгортається на сучасному етапі процес оновлення «українознавчого канону» в освітній практиці? Пошуки відповідей на ці питання і присвячене це дослідження.

1. Україна Incognita²

Таку назву має віртуальний додаток газети «День». Створений для публікації присвячених історії України матеріалів, цей ресурс діє не стільки в новинному форматі, скільки – в освітньому, метафорично натякаючи на те, що «невідоме – поруч». Втім у світовому масштабі ця назва сприймається майже буквально. «У стран вроде Украины есть две секунды внимания глобальной аудитории и конкретно очерченный круг тем, на которые принято в эти две секунды говорить»³, – так коментує присутність українського контенту в сучасному інформаційному просторі Аліса Ложкіна – провідний український куратор, автор книги «Перманентна революція. Мистецтво України ХХ – початку ХХІ століть»⁴. Продовженням заявленої тези стає висновок: «Нас должно волновать не то, важны ли мы миру, а важны ли мы самим себе»⁵. Безумовно, з цим не посперечається, проте самоповага все ж таки не відривна від усвідомлення власної значущості для інших. До того ж постає одвічне питання, яке не без іронії озвучив художник-карикатурист із Торонто Володимир Гайдук: «Чому українці мусять показувати світові, які вони є сильні і здібні <...> в своїх колах?»⁶

Зрозуміло, що справа тут не в альтернативних спрямуваннях пізнавальних стратегій, а в їх збалансованому взаємному доповненні. Як у сполучених ємностях, інформаційна насиченість (якщо штучно не блокувати або викривляти канали сполучення) в кожній змістовно-смісловій лакуні буде вирівнюватися. Проте нині, формуючись відразу у двох вимірах – «як знання для себе» і «як знання для інших», система уявлень про український феномен сповнена болісних антиномій і різючих відмінностей. Дисбаланс, насамперед, виявляється в репрезентативній площині.

Вельми показовим для нинішньої ситуації, що склалася з українським контентом, є реєстр ЮНЕСКО «Пам'ять світу»⁷, який

---

² Інтернет-проект «Україна Incognita». URL: <http://incognita.day.kiev.ua/> (дата звернення: 03.02.2021). Віртуальний додаток до газети «День» щодо вивчення та осмислення української історії.

³ Перманентная революция в Музее Людвиг в Будапеште. Интервью А. Ложкиной. 2018. URL: <https://artguide.com/posts/1501> (дата звернення: 16.12.2020).

⁴ Ложкіна А. Перманентна революція. Мистецтво України ХХ–ХХІ століть / Переклад О. Ушкалова. Київ: ArtHuss, 2019. 496 с.

⁵ Перманентна революція. URL: <https://artguide.com/posts/1501> (дата звернення: 16.12.2020).

⁶ Гайдук В. Енциклопедія. Вибрані карикатури з часопису «Око». Lachine, 1985. 96 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/mistetstvo/gajduk-v-encyklopediya-vybrani-karykatyry-z-chasopysu-oko/> (дата звернення 17.01.2021).

⁷ UNESCO Memory of the World Programme.

існує та регулярно поповнюється з 1997 року. Тут зберігається оцифрована та впорядкована відповідно до сучасних вимог архівна інформація, що репрезентує культурні надбання людства. Цей загальнодоступний електронний ресурс оновлюється кожні два роки і вміщує, крім іншого, досить помітний музичний сегмент: звуковий архів китайської традиційної музики (1997), шедеври Ф. Шопена (1999), рукописи Дев'ятої симфонії Бетховена (2001), зібрання Ф. Шуберта (2001), Й. Брамса (2005), А. Шенберга (2011), ранні звукозаписи на фоноциліндрах із Німеччини, американська колоніальна музика (2007), колекція музичних рукописів (2013) із Болівії, рукописи А. Хачатуряна (2013), внесені Армєнією, автограф Меси Й.С. Баха (2014), спадщина Антоніо Карлоса Гомеса (2015), що стала спільним проєктом Бразилії та Італії, африканські пісні (фольклор Барбадосу) (2017), архів Л. Яначека (2017) та інші.

Українська культурна спадщина представлена там лише в п'яти номінаціях⁸. Включення трьох із них – ініційоване інституціями, що працюють за межами України. Так, Чехія надала в 2007 році для включення в Реєстр «Памяті світу» колекцію емігрантської періодики 1918–1945 років, до якої входить і україномовний матеріал. У 2009 році Україна у складі країн-сусідів підготувала для внесення в Реєстр особистий архів Радзівілів, а у 2017 році – документи, що стосуються Акта Люблінської унії. У тому ж році ресурс ЮНЕСКО поповнила і документальна спадщина, яка стосується Чорнобильської катастрофи. Єдиним музичним джерелом з України, яке зберігається в «Памяті світу», стала колекція єврейського музичного фольклору (1912–1947), що була включена до реєстру в 2005 році.

Звичайно, можна дорікати бібліотекам, архівним, академічним установам, нарешті, Інституту історичної пам'яті... Проте факт залишається фактом: у пам'яті світу майже немає слідів музичної України, замість української культурної спадщини там біла пляма, «острів амнезії», забуття. Попри всі досягнення українських студій, Україна й досі лишається країною – «невидимкою», «землею невідомою».

Причини цього добре відомі: колишня втрата державності, примусова русифікація або полонізація, теперішня глобалізація тощо. Наслідки також не є прихованими. Це й ускладнення процесів ідентифікації, й «майнові питання» – багато здобутків української культури привласнюються іншими або взагалі деким ігнорується українська присутність у світі. Навіть у країнах Європи немає

---

⁸ Українська культурна спадщина у реєстрі *Memory of the World*. URL: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/memory-of-the-world/register/access-by-region-and-country/ua> (дата звернення: 15.12.2020).

однакового ставлення до українського мистецтва. Про це, зокрема, красномовно свідчить вже згадана Аліса Ложкіна: «<...> во Франції, где мы думаем делать выставку модернизма, нам сказали, что она невозможна без работ «великого украинского художника» Малевича. Приезжаем в Германию, и нам говорят, что словосочетание «украинский модернизм» звучит националистически и русского художника Малевича в выставку ни в коем случае включать нельзя»⁹.

За браком свідомств, що введені в широкий інформаційний обіг, «образ України» продовжує залишатися напівміфічним, що, за словами Яна Паточки, промовляє від імені «до проблемного» відтворення «на основі захоплення ентузіазму»¹⁰. Український феномен «виявляється присутнім, наявним для погляду і думки»¹¹ і сприймається парадоксально через сучасну систему упереджень, постаючи як надто складний для декодифікації синтез протиріч. Є «псевдо-Україна» (міфопоетичний або ідеологічний її двійник) і заблокована для зовнішнього світу реальна Україна, що й досі перебуває у статусі «неіснуючої реальності» попри зусилля багатьох художників, режисерів і музикантів, науковців, критиків і кураторів, які намагаються розкрити і донести світу не більш-менш документовані перекази, а правду про Україну. При всій множині творчих позицій всіх єднає те, про що художник-карикурист із Торонто Володимир Гайдук, маючи на увазі канадських українців, влучно зауважив: «Вони є такими як вони є», і де б вони не були, завжди представляють українське життя, тобто показують «у своєму інтимному способі сховану правду та сугестують багатий сенс української логіки та відносин», врешті-решт, «всі ці люди мають спільну характерну прикмету, в будь-якому випадку, щоб вони не зробили або сказали, воно є безпомилково українське»¹².

2. Продукування дисциплінарних дискурсів у просторі *Ukrainian Studies*

Специфічними в мережі *Ukrainian Studies* є принципи встановлення дисциплінарних меж, що утворюють власну, за метафоричним висловом Ігоря Бондар-Терещенка, «пластику гетто»¹³. Втім проблемні

---

⁹ Перманентна революція... URL: <https://artguide.com/posts/1501> (дата звернення: 16.12.2020).

¹⁰ Паточка Я. Єретичні есе про філософію історії / Пер. з чеської. Київ, 2001. С. 355

¹¹ Там само. С. 364.

¹² Гайдук В. Енциклопедія. Вибрані карикатури з часопису «Око». Lachine, 1985. 96 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/mistetstvo/gajduk-v-encyklopediya-vybrianykarykatyry-z-chasopysu-oko/> С. 8 (дата звернення: 17.01.2021).

¹³ Бондар-Терещенко І. У задзеркаллі 1910–30-их років. Київ : Темпора, 2009. 519 с.

питання, що постають здебільшого неможливо вирішити ізольовано в межах окремих «наукових дислокацій». Пошуки розв'язання потребують комплексного розгляду із залученням широких багатоаспектних перспектив. Так спричиняється «вихід поза межі (культурні, суспільні, політичні, національні, історичні, інтелектуальні тощо) з метою визначення нових горизонтів для того, щоб знову вийти поза них»¹⁴. Така динаміка, за словами польської дослідниці Агнешки Матусяк, є єдиною можливістю наблизитися до пізнання національної тотожності, яка «не становить моноліту, а піддається постійним перемовинам і має динамічний і діалоговий характер; вона “перебуває у сузір'ї великої культурної матриці образів, ідей, простору, речей, дискурсів і практик” (Т. Еденсор)»¹⁵.

Формування та ствердження засадничих уявлень про сутність українства в науковій рефлексії відбувалося в трьох аспектах: історичному, лінгвістичному і культурно-ментальному. Кожна з відкритих таким чином «візій» українського феномена претендувала на домінування в наближенні до його сутності. Проте, як показує академічна традиція, цілісну репрезентацію – сукупну, багатогранну і об'ємну, забезпечує «саме діалог як “зустріч” різних вимірів реальності та різних способів усвідомлення. Важливість такого діалогу багаторазово підтверджується різнобічністю, антонімічністю життя і культури, біполярністю буття культури і дуальністю особистісного психологічного буття»¹⁶.

Фундамент *українознавства*¹⁷ у його теперішньому форматі, як відомо, заклав Михайло Грушевський (1866 – 1934). Свого часу він опинився перед вибором: з якого боку будувати українознавство – «з боку славістики чи історії»¹⁸. Він вибирає останнє. І досі його концепцію культивує МОН України та наукові інститути, що складають навчальні програми з українознавства. Цей курс як

---

¹⁴ Українські трансгресії ХХ–ХХІ століття. Зб. праць. Наук. редакція і вступ А. Матусяк. Вроцлав-Львів : ЛА «Піраміда», 2012. С. 13.

¹⁵ Там само. С. 13.

¹⁶ Самойленко О.І., Осадча С.В. Музична семіологія як актуальний напрям теорії мовної свідомості. Modern culture studies and art history: an experience of Ukraine and EU : Collective monograph. Riga: Izdevniecība “Baltija Publishing”, 2020. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/60/1097/2401-1?inline=1> (дата звернення: 16.01.2021). DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-72-3.25>.

¹⁷ Сам термін «українознавство» у 1930-ті роки з *советської* історіографії вилучений, натомість впроваджені були поняття «краєзнавства» та «народознавства».

¹⁸ В автобіографії М. Грушевський пригадував, що у 1894 році «українознавство являється для мене будучою спеціальністю, лише вагався з якого боку підійти до нього: чи від славістики чи від історії». Див.: Грушевський М. Автобіографія. Київ, 1926. 31 с.

«дисципліна за вибором» у загальноосвітній школі подається як додаток до вивчення історії України та містить свідчення «усної історії», «історії повсякдення». Думка М. Грушевського про українознавство як «самосвідомість української нації» вже давно мандрує підручниками без посилання на її автора.

Україна і українство як феномен світового масштабу – об'єкт дослідження українознавства, яке охоплювало, як зазначав М. Грушевський, «...різні галузі науки, присвячені дослідю і пізнанню українського народу і його території в сучасності і минулості»¹⁹. Зрозуміло, що «поняття українознавства як дослідження минулого і сучасного українського народу, його властивостей і особливостей, його території і різноманітних умов, які впливають на життя і розвиток, і могло сформуватися лише поступово і головним чином протягом минулого століття»²⁰, – писав М. Грушевський, маючи на увазі здобутки своїх попередників XIX століття. Саме в цей час, як слушно наголошує сучасний історик Наталя Яковенко, і був «сформований під впливом романтичного націоналізму й закріплений історіографічними та літературними стереотипами» той варіант «*життєпросторової ідентичності українців*», який «на початку 1920-х років був модифікований одразу двома ідеями: 1) про Україну як феномен “окраїни” водночас і Європи й Азії – простір, де вони нібито переливаються одна в одну; 2) про Україну як цивілізаційне перехрестя між “Заходом” і “Сходом”, тобто між “Європою” як широко сприйнятою культурною спільнотою і настільки ж метафоричною “Азією»²¹. Згодом ця бінарна опозиція модифікується «в певний метафізичний трикутник, всередині якого нібито реалізувалися *провідні ідеї української історії*, іманентно ворожі а) «Сходу» (степові) – в боротьбі за господарське освоєння земель, б) «Заходу» (Польщі) – в політичних зіткненнях, в) «Півночі» (Росії) – в расовому і культурному сенсі»²².

Альтернативою «українознавства» в царині *Ukrainian studies* постає *україністика*, яка формувалася в лоні славістики, від якої свого часу і відштовхнувся М. Грушевський. У центрі наукових зацікавлень славістики, що базувалася на запропонованій словацьким

---

¹⁹ Там само.

²⁰ Грушевський М. Розвиток українських досліджень у XIX ст. і вияви у них основних питань українознавства / Переклад Л. Лимана. Український історик. 1989. Ч. 103. С. 82

²¹ Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. Київ : Критика, 2002. 416 с. URL: (дата звернення: 18.11.2020).

²² Там само.

письменником і вченим Яном Геркелем²³ ідеології панславізму, знаходяться мовознавчі розвідки. Замість територіальної «життєво-просторової ідентичності» тут на перший план виходить мовно-ментальний феномен, який досліджується, виходячи з постулатів спорідненості мов східноєвропейських і південно-європейських регіонів. Окремі відгалуження славістики – західної, південної і східної (куди включена і україністика) крім лінгвістичних студій також вивчають літературу, культуру, що у певному ракурсі актуалізує її історичну проблематику.

У полі україністики наукова спільнота гуртується по два боки від кордону України. Як іноземний продукт матеріали україністики проходили і проходять дуже прискіпливу експертизу українських «материкових» вчених. В їхніх судженнях про «західну україністику» (в тому числі і вчених, що представляють українську діаспору) присутній весь спектр ставлення: від замовчування або гучних заперечень до пристрасної апологетики. Все, крім байдужості!

Нині ми переживаємо період братерської спорідненості. На Заході видаються українознавчі часописи. Такі, наприклад, як англомовний журнал «Схід-Захід». Публікувати його починали україністи Харкова у 1990-х, а продовжили їх колеги з Канади, чемно солідаризуючись із засновниками²⁴.

Особливість україністики як відгалуження світової славістики полягає в її дещо маргінальній позиції стосовно центрального славістичного дискурсу, присвяченого російській мові та літературі. Міжнародний загін русистів, безумовно, задає тон сучасній славистиці, навіть численно він значно перевищує кількість усіх представників інших славістичних дисциплін. Проте наукові досягнення в цій галузі також мають бути критично засвоєні україністикою, адже висновки неупереджених і незаангажованих дослідників-русистів навіть нині виглядають більш сміливими, ніж на це можна було б розраховувати. Так, у монографії Девіда Сондерса «Український вплив у російській культурі»²⁵ на великій кількості історичних джерел переконливо та ґрунтовно доводиться, що саме український фактор був вирішальним на стадії формування російської культури («Ukrainians made a difference

---

²³ Janos Herkel (1786–1853). *Elementa Universalis linguae Slavicae...* (1826).

²⁴ «Схід/Захід». URL: http://keui.univer.kharkov.ua/shid_zahid.htm (дата звернення: 20.12.2020). *East/West. Journal of Ukrainian Studies*. URL: <https://www.ewjus.com/index.php/ewjus> (дата звернення: 21.12.2020).

²⁵ Saunders D. *The Ukrainian Impact on Russian Culture 1750–1850*. Edmonton, 1985. 415 p.

in Russia. They strengthened the notion that the empire had a Slavic identity and a culture of its own»²⁶).

Ці ідеї неодноразово підтверджувалися і на сторінках досліджень українських науковців. Але так категорично заявити спромігся випускник Оксфорду, представник західної школи славистів. Він досить рельєфно окреслив українофільство таких відомих історичних діячів Російської імперії, як уродженця Глухова, випускника Києво-Могилянської академії Олександра Безбородька, його племінника Віктора Кочубея з Диканьки, генерала Михайла Милорадовича.

В аналітичному нарисі про таємничу присвяту поеми А. Пушкіна «Полтава» Ю. Лотман слушно наголосив: «Сложное сочетание предисловия – посвящения – поэмы – примечаний создавало емкую смысловую ткань, которая значительно упрощается, если рассматривать «Полтаву» изолированно от ее текстового окружения»²⁷. Так само спрощено сприймається і весь текст твору, якщо не враховувати широкий соціально-культурний контекст, в якому він створювався, в тому числі болюче для російської культури «українське питання». Про це йдеться в монографії Сондерса. Адже перші рядки поеми («Богат и славен Кочубей») у пушкінську добу звучали добре зрозумілим для його сучасників натяком на іншого Кочубея – міністра внутрішніх справ, представника Державного комітету і комітету міністрів імперії²⁸.

Третя складова частина українських студій – *україніка*²⁹. Порівняно із потужними розгалуженими дискурсами українознавства і україністики, україніка виглядає як допоміжна дисципліна, що розгортається в руслі джерелознавства і бібліографії. Проте нині в умовах інформаційного суспільства вона набуває особливої ваги. Перебуваючи у стані інтенсивного збагачення, україніка охоплює все нові й нові території – як географічні, так і галузеві.

Об'єкт дослідження україніка – частина української спадщини, що зберігається за кордонами України. Пошук, атрибуція, систематизація та збереження фактів Присутності в глобальному контексті українського феномена утворюють основний фронт відповідальності

---

²⁶ Там само, с. 253.

²⁷ Лотман Ю. Посвящение «Полтавы» (адресат, текст, функція). Пушкин. Санкт-Петербург, 1995. С. 265.

²⁸ Не обійшов увагою британський вчений і родину Розумовських. Та більш докладно родинну історію переповідає, спираючись на свідчення сучасників, історичні документи, Марія Розумовська. Див.: Розумовська М. Розумовські. Родина при царському дворі / Пер. з нім. Київ : Темпора, 2015. 320 с.

²⁹ Назва утворена за аналогією до *Gallica*, *Polonica*, *Germanica*, *Rossica*, *Bohemica*, *Americana* тощо.

цієї науки. Крім того, україніку цікавить все те, що так чи інакше відбиває український феномен у іонаціональних рефлексіях, зафіксованих в архівних документах або художніх творах. Вияв українського «гену» в гібридних культурних утвореннях, мистецьких формах – також царина україніки. Нарешті, фактаж, що висвітлює долю українців на чужині, їх здобутки, свідоме чи ні культивування українства у справах та звичаях – теж частина предметного поля україніки. Зважаючи на такий колосальний проблемний простір, здається цілком доречним утворення у 2007 році «Центрального державного архіву зарубіжної україніки»³⁰. Його доповнюють інформаційно-електронні ресурси: впорядкована Національною бібліотекою України імені В.І. Вернадського електронна бібліотека «Ukrainica»³¹ та «Diasporiana.org»³². Остання створена з численних матеріалів, виданих у різні часи за кордоном України, і у широкому сенсі репрезентує постаті тих, про кого в сучасній київській монографії «Антропологічний код української культури і цивілізації» було згадано наостанок (розділ 5.8. «“Віднесені вітром”: українська людина на чужині»)³³.

Стурбованість долею українства, прагнення до збереження його проявів у несприятливих для цього умовах зарубіжжя зумовили потребу в укладенні енциклопедій³⁴. Їх видають установи – державні і приватні, наукові і громадські, їх друкують власним коштом і поширюють окремі особи, що переконані, як і доктор Іван Овечко з Університету Північного Колорадо, що «життя кожної людини варте видання спогадів <...> це жива історія українського патріотизму, звантності і невмирущости, діяльність багатьох українців у всіх

---

³⁰ Центральний державний архів зарубіжної україніки. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/> (дата звернення: 25.01.2021)

³¹ Електронна бібліотека «Україніка». URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB> (дата звернення: 25.01.2021).

³² Diasporiana.org. URL: <https://diasporiana.org.ua/> (дата звернення: 25.01.2021).

³³ Антропологічний код української культури і цивілізації (у двох книгах) О.О. Рафальський (керівник авторського колективу), Я.С. Калакура, В.П. Коцур, М.Ф. Юрій (науковий редактор). Київ. ІІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2020. Книга 1. 432 с. Книга 2. 536 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/antropolohichniy_kod_book2.pdf (дата звернення: 10.02.2021).

³⁴ Див., наприклад: вже згадану «Енциклопедію» В. Гайдука, а також «Енциклопедія українознавства» (1949–1952), яку започаткували Зенон Кузеля та Володимир Кубійович у Німеччині, «Українська Мала Енциклопедія» Євгена Онацького (1957–1967), видана у Аргентині тощо. Сучасну он-лайн версію «*Internet Encyclopedia of Ukraine*» підтримує Canadian Institute of Ukrainian Studies при Альбертському університеті.

ділянках громадського, політичного і культурного життя»³⁵. Такими словами науковець вітає появу двомовної версії спогадів Миколи Новака «Guardians of Ukraine. Historical Documentary and Memoirs»³⁶. Цей цікавий для україніки матеріал ще й досі чекає на своє наукове опрацювання, як і багато інших свідоцтв. Але сам факт їх видання є кроком до подальшої концептуалізації джерел, як це, наприклад, зроблено в «оприлюдненні хроніки триумфального турне Української Республіканської Капели під орудою диригента Олександра Кошиця»³⁷.

Ювілейний статус видання³⁸ зумовив добір інформації «репрезентативно-іміджевого характеру»³⁹. Архівні документи, афіші, фото, фрагменти з листів, щоденників, періодики, Пам'ятної книжки Капели з автографами відомих поціновувачів – все це підпорядковувалося розповіді «про безпрецедентний успіх українського культурного бренду у світі»⁴⁰.

Схожі сюжети «зовнішньої рецепції» українського феномена єднають дослідження у сфері україніки. Так, однією з перших спроб узагальнення фактів використання західними композиторами українського фольклору, пісенних тем, сюжетів української історії містить англomовна книга Якова Сорокера, що у 2012 році була перекладена українською⁴¹. Зрозуміло, що деякі ствердження науковця викликають сумніви (наприклад, тотальна присутність в європейській музиці так званого «мотиву Гриця» – автор знаходить його і у Й. Гайдна, і у В. А. Моцарта, не говорячи вже про Л. Боккеріні та багатьох інших). Втім сама постановка проблеми – важлива для формування наукового дискурсу музичної україніки.

3. Музична україністика як «археологічна територія» пізнання

У сукупності *Ukrainian Studies* музична україністика виокремлюється порівняно пізно. Її існування закріплюється в

---

³⁵ Новак М.П. На сторожі України: власні спогади, історичні матеріали, документи, листування, архів. Лос-Анджелес, 1979. С. 5.

³⁶ Назва англomовної версії спогадів М. Novak.

³⁷ Пересунько Тіна. Культурна дипломатія Симона Петлюри: «Щедрик» проти «русского мира». Місія Капели Олександра Кошиця (1919–1924). Київ : АртЕк, 2019. 312 с.

³⁸ До 100-річчя заснування Української Республіканської Капели. До 140-річчя від дня народження Симона Петлюри. До 100-річчя європейської прем'єри «Щедрика».

³⁹ Там само. С. 310.

⁴⁰ Там само. С. 8.

⁴¹ Yakov Soroker. Ukrainian Musical Elements in Classical Music. Edmonton, Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1995. 167 p. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Soroker_Yakiv/Ukrainian_musical_elements_in_classical_music__en.pdf? (дата звернення: 23.01.2021).

науковому ландшафті України інституційно лише у 1995 році, коли при Київській консерваторії імені П.І. Чайковського був заснований Центр музичної україністики.

Своїми витокami музична україніка сягає у ХІХ століття, коли формується як базова для її дискурсивних формацій парадигма фольклоризму⁴². Зосередженість на визначенні національної специфіки в традиційних та сучасних формах музикування, з'ясування процесів заломлення українських ментальних структур у музичному вислові стають об'єктом наукових практик, що формують уявлення про музичний феномен українства.

Починаючи з 1965 року, на сторінках щорічних випусків «Українського музикознавства» регулярно друкувалися наукові розвідки, в яких у широкому проблемному спектрі вивчалась українська музика. Показово, що згодом назва видання оновлюється і дисциплінарний плацдарм змінюється. Те, що було можливим у просторі «локалізованого в Україні музикознавства», перетворюється на необхідне для збірки «Музична україністика: сучасний вимір»⁴³. Своєю чергою одне з завдань цього академічного видання («вивчення української музики в контексті міжнаціональних зв'язків та світової культури») реалізує в 2015 році колективна монографія «Музична україністика: європейський контекст»⁴⁴.

При всій розпорошеності аналітичного матеріалу в цьому корпусі наукових текстів сам тип його раціонального осмислення, відношення рівнів *появи*, *виокремлення* та *деталізації* об'єктів мовлення і його поняттєвий код залишається однаковими. Як «археологічна територія» пізнання (поняття М. Фуко⁴⁵) свій *поріг позитивності* музична україністика здолала вже у ХІХ столітті, наступний *поріг епістемологізації*, коли виділений фрагмент дискурсу (народні пісні, обробки народних пісень, елементи фольклору в композиторській практиці тощо) починає виконувати домінуючі функції щодо знання, встановлюючи певні моделі пізнання, критики і перевірки їх відповідності, музична україністика долає протягом ХХ століття.

---

⁴² Відправною точкою, як відомо, стало видання М. Максимовичем «Малороссийских песен» (1827), де в авторській передмові аргументується українська самобутність, своєрідність мови і звичаїв.

⁴³ Музична україністика: сучасний вимір (2005–2010). URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/38633/browse?type=dateissued> (дата звернення: 06.02.2021).

⁴⁴ Музична україністика: європейський контекст : колективна монографія. Івано-Франківськ, 2015. 304 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk801997.pdf> (дата звернення: 07.10.2020)

⁴⁵ Фуко М. Археологія знання / Пер. з фр. В. Шовкун. Київ : Основи, 2003. С. 290–291.

У цей час відбувається поляризація її дослідницьких стратегій. Музична україністика «материкової» зони більш тісно консолідується з українознавством, залучаючи на рівні виокремлення об'єктів вивчення територіальний принцип відбору. Знання про «музичну Україну» продукується у вигляді репрезентативних наративів про «історичний ландшафт». Його реконструкція у просторі музичної україністики підпорядковується триступеневій деталізації: з «усієї музики, що звучить в Україні», вибирається «музичний продукт, який походить з України», вершину ієрархії займає «музика, що втілює українську ідею».

Натомість «діаспорна» україністика інтегрується з українікою, залишаючи чинними мовно-ментальні критерії відбору об'єктів пізнання. В основі дискурсивних практик – культивування концепції історичної пам'яті як джерела моделей ідентичності, адже саме «пам'ять та її мобілізація, – за ствердженням польської славістки Агнешки Матусяк, – головний критерій пошуку, повернення та відновлення української збірної тотожності»⁴⁶. У центрі сформованої таким чином епісистеми – «українство» як мовно-ментальний конструкт. Навколо нього збираються родові, рефлексивні, прагматичні і проєктні настанови формування наукового дискурсу.

Своєрідний «катахізіс» діаспорного українства можна знайти на сторінках часопису «Авангард» – журналу для молоді, що видавав щоквартально Орган Центрального комітету Співки української молоді⁴⁷. Професор Зенон Саган так прояснює позицію свідомого українця:

«Ми лояльні до країн нашого замешкання. Наша любов призначена Україні!

Як представити Україну?

- країна стародавньої культури;
- кожний шматок землі – свідок давніх боїв в її обороні;
- Мекка людей українського роду.

Якщо Україна не буде такою, як її собі уявляєш?

- всілякі окупанти нищили сліди її славної великої бувальщини.

Якщо не буде можливості служити Україні?

- треба докладно знати, чого хоче український народ на своїх землях і старатися йому допомогти;

---

⁴⁶ Українські трансгресії ХХ–ХХІ століття. Культура, історія, політика. Вроцлав-Львів. 2012. С. 11

⁴⁷ “AVANGARD” journal for Ukrainian youth published by Ukrainian Youth Association. London – New-York. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/18729/file.pdf> (дата звернення: 02.12.2020).

- через втрату незалежності Україна не має міста на міжнародній арені. Треба контактувати від її імені з офіційним чужим світом;
- спростовувати брехню, що вкоренилася у творах чужинців, залила енциклопедії»⁴⁸.

Сучасний рівень музичної україністики як спільної справи західних і вітчизняних науковців репрезентує енциклопедична стаття про українську музику зі словника Грова⁴⁹, яка складається із двох частин. Одну з них, присвячену фольклору та богослужбовому співу, складає під назвою «Traditional music» український етномузиколог Софія Гриця. Інша – «Art Music» написана американським композитором Вірко Балеєм / Virko Baley (1938). Його візія української музичної історії, можливо, і не позбавлена суб'єктивності, проте містить влучні спостереження. Так, наприклад, несподіваним, але вдалим є визначення як провідної для української музики 1960–1980-х років «донкіхотської тенденції» («this quixotic tendency»): “The interrupted, non-linear history of Ukrainian politics and culture has affected the Ukrainian artistic mentality, producing a way of thinking that often defies standard logic. In music, this attitude takes the form of extreme introspection, involving the use of fantastic colours, and an inward lyrical quality that permeates even the most exuberant passages. A hyperbolic atmosphere pervades, in which events that are strange and fantastic somehow seem quite natural”⁵⁰.

Цей комплекс «донкіхотства» (який, до речі, можна діагностувати лише ззовні) притаманний не тільки українським композиторам-шістдесятникам, він був властивий і Миколі Лисенку, і Федору Якименку, і Йосипу (він же Джозеф) Шиллінгеру, і Олександрю Кошицю, і Зенону Сагану, як і багатьом діячам української культури минулого і сучасності. Чи можна назвати інакше, ніж «донкіхотством», наприклад, проєкт Оксани Линів, яка у 2018 році виконала і записала в Берліні з Молодіжним симфонічним оркестром України камерні симфонії Віталія Губаренка? Солістом у цьому проєкті виступив всевітньо відомий скрипаль Валерій Соколов. Йому, вісімнадцятирічному, присвятив свій фільм Бруно Монсенжон «Valeriy

---

⁴⁸ “AVANGARD journal for Ukrainian youth published by Ukrainian Youth Association. London – New-York. 1961. 4.6. С. 15. URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/avangard-1961-ch-1-59/> (дата звернення: 02.12.2020).

⁴⁹ Grove Dictionary of Music and Musicians. V. 26.

⁵⁰ «Перервана, нелінійна історія української політики та культури вплинула на український художній менталітет, створивши спосіб мислення, який часто не відповідає стандартній логіці. У музиці це ставлення набуває форми надзвичайної самоаналізу, що передбачає використання фантастичних кольорів та внутрішню ліричну якість, яка пронизує навіть найбурхливіші уривки. Проникає гіперболічна атмосфера, в якій дивні та фантастичні події якимось чином здаються цілком природними».

Sokolov, le violon dans l'âme» (2004), йому аплодують кращі зали світу. Та щороку він повертається в Україну, у Харків, виконує концерти, дає майстер-класи. Його досконалі інтерпретації сучасної української музики надають їй статус класики, виводячи в широкі горизонти буття із закутків локального. Так само, ніби дистанційована від України, у виконанні симфонічного оркестру Борнемунда (Bournemouth, UK) під орудою Кирила Карабиця Третя симфонія Лятошинського⁵¹, позбавлена ідеологічних упереджень, звертається нині до кожного і про кожного розповідає свою історію, дозволяючи довіритися живому звучанню.

4. Освітня площина українських студій: конкуренція за владу в дискурсійних формаціях

Науковий пошук, у тому числі у дисертаційних працях – історичних, культурологічних, мистецтвознавчих, краєзнавчих, значно випереджає здатність нашого музичного соціуму сприймати грона нових фактів, нових підходів, ідей, врешті-решт, нового знання. Мало сприяють цьому і поодинокі спроби реферативних узагальнень, більш ефективно спрацьовують Інтернет-ресурси, які пропонують бази даних, проте більша частина їх ще знаходиться у стадії становлення, деякі, багато обіцяючи, тихо конають...

Вкрай важко зорієнтуватися в лабіринті музично-інформаційного гіпертексту, що репрезентує український продукт у різних його версіях. Ініціативи музикантів-практиків відкривають усе нові і нові обрії вітчизняної музичної спадщини як в її традиційних формах (фольклору та богослужбового співу), так і у множині сучасних явищ. Все це майже відразу *стає описаним* – самими творцями, споживачами в «коментарях», журналістами, рецензентами, науковцями, таким чином потрапляючи у простір соціальних, ідеологічних, історичних, «клінічних» і тому подібних позанаукових дискурсивних практик, що долають будь-які дисциплінарні кордони. Як існувати в умовах цього лавиноподібного примноження контенту, в якому ще донедавна експертом мав вважатися університетський викладач?

Однією з відправних точок має стати рефлексія з приводу характеру власного особистого включення в дискурсивні формації українських студій. Для викладача це має бути регулярною гігієнічною процедурою, яка підпорядкована не загальним охоронним заходам офіційного «дискурсу влади», а спричиняє свідомий зустрічний рух по власній траєкторії у просторі функціонування українознавчих дискурсів. При цьому ключові форпости музичного професіоналізму, який певним чином забезпечується консерватизмом освітньої практики,

---

⁵¹ Лейбл: Chandos, CHSA5233.

потребують кардинального оновлення не тільки шляхом збагачення педагогічного інструктивного і виконавського репертуару, розширення аналітичного матеріалу музично-теоретичних студій, що досить успішно здійснюється, а, насамперед, через усвідомлення музично-історичної царини як «головного поля битви у боротьбі навколо ідентичності»⁵². На одну і ту саму територію претендують різні проекти національної єдності, які конкурують, інколи знаходяться в конфлікті.

Участь у проекті ствердження того чи іншого варіанту національної ідентичності, безперечно, має сприяти становленню нового освітнього «українознавчого канону», яке може відбутися лише у вільній конкуренції/діалозі проектів, запропонованих і апробованих у сукупній версії *Ukrainian Studies*.

ВИСНОВКИ

Спроба осмислення українських студій як сукупності «дискурсивних формацій» на основі розробленого М. Фуко методу «археології знання», дала змогу, по-перше, «перестати вірити в їхню самоочевидність, зв'язність і систематичність», по-друге, нехай дуже побіжно, намітити різні емпіричні джерела, що інспірують в обраному науковому локусі накопичення знань різного статусу і різної природи, яке примножує суперечності у висвітленні наріжних питань. Це, безумовно, гальмує процес просування вперед. Можна навіть назвати такий стан кризовою ситуацією, але подібне спостерігається також в інших галузях гуманітаристики.

У загальній перспективі виявляються три дослідницькі сюжети, на перетині яких розкривається і здобувається як об'єкт мовлення український феномен. Один із них – найбільш впливовий – формує українознавчий дискурс. Другий, що конкурує за актуальні смисли, утворює амбівалентну царину україністики. Третій, стрімко поширюючи зону свого застосування, наближаючись до артикуляції власної теорії, пропонує україніка. Їх єднає, передусім, та «велика критична стурбованість, яку вони виражають, спрямовані до однієї мети»⁵³ – аргументації Присутності українства як самостійного феномена буття. Кожна з цих дискурсивних формацій, долаючи поріг позитивності, знаходиться у процесі творення власної епісистеми, висловлення яких властиві особливі модальності – хронотопічна, мовно-ментальна та інформаційно-репрезентативна. При цьому

---

⁵² Kohut Zenon. History as a Battleground. Russian-Ukrainian Relations and Historical Consciousness in Contemporary Ukraine. *The Legacy of History in Russia and the New States of Eurasia* / S.F. Starr (ed.) Armonk. NY. London. Eng., 1994. P. 123.

⁵³ Фуко М. Археологія знання. С. 11.

українські студії становлять лише частину множини мовленнєвих практик, які окреслюють світ України. Серед них музична практика – найбільш значима та сугестивна, що породжує самостійну розгалужену дискурсивну практику.

Мистецтво як акт зустрічі унікального і всезагального буття виступає потужним джерелом його символізації, народжує спектр яскравих емоцій і продукує знакові утворення, що, як і будь-який символ, – неоднозначні та відкриті інтерпретаціям. Властивий музиці трансценденталізм відкриває царину ідеального, позаісторичного, разом із тим конкретний смисл у музичному вислові вичитується з соціокультурного контексту.

Український феномен, що реалізується засобами музичного мистецтва, задає специфічні правила відповідній науковій формації, об'єктом якої він обирається. Маючи порівняно автономний статус, музичні українські студії специфікуються в умовах українського музичного життя. Поки зарано розмірковувати над канонами музичних українських студій. Розв'язання в будь-який спосіб гострої «дилеми вибору», що постала перед ними, – справа не майбутнього, а персональної відповідальності учасників наукового і освітнього процесу, від яких залежить, наскільки органічною частиною власного культурного ландшафту стане обраний варіант української тотожності.

АНОТАЦІЯ

У роботі розглядаються історичний, теоретичний та освітньо-педагогічний виміри музичної україністики – «світу життя» українців. Робиться спроба систематизації та осмислення різноманітних наукових джерел *Ukrainian Studies* для подальшої актуалізації та апробації та засвоєння в академічних аудиторіях. Практика багатоаспектного висвітлення «українського феномена» в різних площинах призводить не тільки до сегментації українських студій, але й часом до поляризації в судженнях та оцінках. Однак при всій строкатості в їх дослідному полі ясно вирізняються три усталені складові частини: «українознавство», «україністика», «україніка». Часом ці назви сприймаються як взаємозамінні та використовуються як синоніми. Проте через різницю в генезі, властиву кожній галузі особливу конфігурацію предметного поля, ці наукові дисципліни включаються в комплекс українських студій на різних підставах, продукуючи різний тип знання. Досліджується взаємодія, підстави, на яких відбувалися структурування та систематизація наукових уявлень про Україну, в тому числі і про її музичне мистецтво, як розгортається на сучасному етапі процес оновлення «українознавчого канону» в освітній практиці.

У параграфах подається аналіз складників музичної україністики, де українознавство виступає як дослідження минулого і сучасного українського народу. Альтернативою йому постає *україністика*, яка формувалася в лоні славістики та сконцентрована на мовознавчих розвідках. Порівняно з потужними розгалуженими дискурсами українознавства і україністики, україніка виглядає як допоміжна дисципліна, що розгортається в руслі джерелознавства і бібліографії. Проте нині в умовах інформаційного суспільства вона набуває особливої ваги. Перебуваючи у стані інтенсивного збагачення, україніка охоплює все нові й нові території – як географічні, так і галузеві. Об'єкт дослідження україніки – частина української спадщини, що зберігається за кордонами України. Вияв українського «гену» в гібридних культурних утвореннях, мистецьких формах – також царина україніки.

Український феномен, що реалізується засобами музичного мистецтва, задає специфічні правила відповідній науковій формації, об'єктом якої він обирається. Маючи порівняно автономний статус, музичні українські студії специфікуються в умовах українського музичного життя. Поки зарано розмірковувати над каноном музичних українських студій. Розв'язання в будь-який спосіб гострої «дилеми вибору», що постала перед ними, – справа не майбутнього, а персональної відповідальності учасників наукового і освітнього процесу, від яких залежить, наскільки органічною частиною власного культурного ландшафту стане обраний варіант української тотожності.

SUMMARY

The section examines the historical, theoretical and educational dimensions of Ukrainian music studies – the “world of life” of Ukrainians. The science of Ukraine is continuously accumulating its intellectual capital. With various information sources, thematic priorities, established corporate conventions, well-tuned tools, it is quite successful in replenishing the autonomous reservoir of values and facts. Data retrieval is a key moment in the creation of an array of scientific information related to Ukraine. The formation of the subject field and a clear disciplinary specification of problem loci allows Ukrainian studies to maintain its profile in the world humanities.

An attempt is made to systematize and comprehend various scientific sources of Ukrainian Studies for further actualization and testing and assimilation in academic classrooms. The practice of multifaceted coverage of the “Ukrainian phenomenon” in different planes leads not only to the segmentation of Ukrainian studies, but also sometimes to polarization in judgments and assessments. However, for all the variety in their research

field, three established components are clearly distinguished: «українознавство» ('ukrainoznavstvo'), «україністика» ('ukrainistik'), «україніка» ('ukrainik'). Sometimes these names are taken interchangeably and used as synonyms. However, due to the difference in genesis, the specific configuration of the subject field inherent in each branch, these scientific disciplines are included in the complex of Ukrainian studies on different grounds, producing different types of knowledge. The interaction, the bases on which the structuring and systematization of scientific ideas about Ukraine, including its musical art took place, how the process of updating the "Ukrainian canon of science" in educational practice is unfolding at the present stage are studied.

The paragraphs provide an analysis of the components of Ukrainian music studies, where Ukrainian studies serves as a study of the past and present of the Ukrainian people. An alternative to it is Ukrainian studies, which was formed in the bosom of Slavic studies and focused on linguistic explorations. In the field of Ukrainian studies, the scientific community gathers on two sides of the Ukrainian border. As a foreign product, the materials of Ukrainian studies have passed and are undergoing a very meticulous examination by Ukrainian "mainland" scientists. In their judgments about "Western Ukrainian studies" (including scholars representing the Ukrainian diaspora) there is a whole range of attitudes: from silence or loud objections to passionate apologetics. Compared to the powerful branched discourses of Ukrainian studies (as a concept "*ukrainoznavstvo*") and Ukrainian studies (as a concept "*ukrainistik*"), term "*ukrainik*" looks like an auxiliary discipline that unfolds in the vein of source studies and bibliography. However, today in the information society it is gaining special importance. Being in a state of intensive enrichment, Ukraine covers more and more new territories – both geographical and sectoral. The object of study of Ukrainian is a part of the Ukrainian heritage preserved outside Ukraine. Manifestation of the Ukrainian "gene" in hybrid cultural formations and art forms is also the realm of Ukraine.

In the aggregate of Ukrainian Studies, Ukrainian music studies stand out relatively late. Its existence was enshrined in the scientific landscape of Ukraine institutionally only in 1995, when the Center for Musical Ukrainian Studies was founded at the Tchaikovsky Kyiv Conservatory. An attempt to comprehend Ukrainian studies as a set of "discursive formations" on the basis of Foucault's method of "archeology of knowledge" allowed, first, "to stop believing in their self-evidentness, coherence and systematicity", and secondly, albeit very vaguely, identify different empirical sources that inspire in the chosen scientific locus the accumulation of knowledge of different status and different nature, which multiplies the contradictions in the coverage of cornerstones. This, of course, slows down the process of

moving forward. You can even call this situation a crisis situation, but it is also observed in other branches of the humanities.

In general, three research plots are revealed, at the intersection of which the Ukrainian phenomenon is revealed and acquired as an object of speech. One of them – the most influential – forms the Ukrainian studies discourse. The second – competing for current meanings – forms an ambivalent realm of Ukrainian studies (as a concept “ukrainistik”). The third, – rapidly expanding the area of its application, approaching the articulation of its own theory, offers term “ukrainik”. They are united, first of all, by the argumentation of the Presence of Ukrainians as an independent phenomenon of existence. Each of these discursive formations, overcoming the threshold of positivity, is in the process of creating its own episteme, the expression of which is characterized by special modalities – chronotopic, linguistic-mental and information-representative. At the same time, Ukrainian studies are only part of many speech practices that will define the world of Ukraine. Among them, musical practice is the most significant and suggestive, which generates an independent branched discursive practice.

Art as an act of meeting a unique and universal being is a powerful source of its symbolization, gives birth to a range of vivid emotions and produces symbolic formations that, like any symbol, are ambiguous and open to interpretation. The transcendentalism inherent in music opens the realm of the ideal, the non-historical, at the same time, the specific meaning in the musical expression is deduced from the socio-cultural context.

The Ukrainian phenomenon, which is realized by means of musical art, sets specific rules for the relevant scientific formation, the object of which it is chosen. Having a relatively autonomous status, Ukrainian music studios are specified in the conditions of Ukrainian musical life. It is too early to reflect on the canon of Ukrainian music studios. Solving in any way the acute “dilemma of choice” that arose before them is not a matter of the future, but the personal responsibility of the participants in the scientific and educational process, on which depends how organic part of their own cultural landscape will be the chosen Ukrainian identity.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антропологічний код української культури і цивілізації (у двох книгах) / О.О. Рафальський (керівник авторського колективу), Я.С. Калакура, В.П. Коцур, М.Ф. Юрій (науковий редактор). Київ. ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2020. Книга 1. 432 с. Книга 2. 536 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/10/antropologichniy_kod_book2.pdf (дата звернення: 10.02.2021)

2. Бондар-Терещенко І. У задзеркаллі 1910–30-их років. Київ : Темпора, 2009. 519 с.

3. Гайдук В. Енциклопедія. Вибрані карикатури з часопису «Око». Lachine, 1985. 96 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/mistetstvo/gajduk-v-encyklopediya-vybrani-karykatyry-z-chasopysu-oko/> (дата заернення 17.01.2021).
4. Грушевський М. Автобіографія. Київ, 1926. 31 с.
5. Грушевський М. Розвиток українських досліджень у XIX ст. і вияви у них основних питань українознавства. Український історик. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1989. № 1–3 (101–103). Рік XXVI. С. 82–92; № 1–4 (104–107). Рік XXVII. С. 28–44.
6. Електронна бібліотека «Україніка». URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB> (дата звернення: 25.01.2021).
7. «Енциклопедія українознавства» в двох томах / Під гол. ред. проф. д-ра Володимира Кубійовича і проф. д-ра Зенона Кузелі. Мюнхен – Нью-Йорк, 1949–52. URL: <http://izbornyk.org.ua/encycl/eu.htm> (дата звернення: 30.11.2020).
8. Ложкіна А. Перманентна революція. Мистецтво України ХХ–ХХІ століть / Переклад О. Ушкалова. Київ : ArtHuss, 2019. 496 с.
9. Лотман Ю. Посвящение «Полтавы» (адресат, текст, функція). Пушкин. Санкт-Петербург, 1995. С. 253–265.
10. Максимович М.А. Малоросійскія пѣсни / Малоросійские песни: сборник песен. Москва : Типография Августа Семена при Императорской Медико-Хирургической Академии, 1827. 286 с.
11. Музична україністика: європейський контекст : колект. монографія / [ред.-упоряд. Л. Опарик] ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «При- карп. нац. ун-т ім. В. Стефаніка», Ін-т. мистецтв, каф. музикознав. та метод, муз. вихов. Івано-Франківськ : Супрун В.П., 2015. 304 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk801997.pdf> (дата звернення: 07.10.2020).
12. Музична україністика: сучасний вимір (2005–2010). Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/38633/browse?type=dateissued> (дата звернення: 06.02.2021).
13. Новак М.П. На сторожі України: власні спогади, історичні матеріали, документи, листування, архів. Лос-Анджелес, 1979. 604 с.
14. Онацький Є. Українська Мала Енциклопедія. Кн. 1-16. Буенос-Айрес, 1957–1967. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0010186> (дата звернення: 30.11.2020).
15. Паточка Я. Єретичні есе про філософію історії / Пер. з чеської. Київ, Основи. 2001. 374 с.

16. Перманентная революція в Музеє Людвіга в Будапеште. Інтерв'ю А. Ложкиной. 2018. URL: <https://artguide.com/posts/1501> (дата звернення: 17.12.2020).

17. Пересунько Т. Культурна дипломатія Симона Петлюри: «Щедрик» проти «руського мира». Місія Капели Олександра Кошиця (1919–1924). Київ : АртЕк, 2019. 312 с.

18. Розумовська М. Розумовські. Родина при царському дворі / Пер. з нім. Київ : Темпора, 2015. 320 с.

19. Самойленко О.І., Осадча С.В. Музична семіологія як актуальний напрям теорії мовної свідомості. *Modern culture studies and art history: an experience of Ukraine and EU* : Collective monograph. Riga : Izdevniecība «Baltija Publishing», 2020. С. 436–457. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/60/1097/2401-1?inline=1> (дата звернення: 16.01.2021). DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-72-3.25>.

20. Схід/Захід: історико-культурологічний збірник. Східний інститут українознавства ім. Ковальських. URL: http://keui.univer.kharkov.ua/shid_zahid.htm (дата звернення: 20.12.2020).

21. «Україна Incognita». *День*. Щоденна всеукраїнська газета URL: <http://incognita.day.kiev.ua/> (дата звернення: 03.02.2021).

22. Українська культурна спадщина у реєстрі *Memory of the World*. URL: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/memory-of-the-world/register/access-by-region-and-country/ua> (дата звернення: 15.12.2020).

23. Українські трансгресії ХХ–ХХІ століття : Звільнити майбутнє від минулого? Звільнити минуле від майбутнього? : Культура — Історія — Політика : Вельми-шановному Професорові Телесфору Позняковіна 80-річчя від дня народження / Наукова редакція і вступ Агнешки Матусяк. Львів : ЛА «Піраміда», 2012. 384 с.

24. Фуко М. Археологія знання / Пер. з фр. В. Шовкун. Київ : Основи, 2003. 326 с.

25. Центральний державний архів зарубіжної українки. URL: <https://tsdazu.archives.gov.ua/> (дата звернення: 25.01.2021)

26. Яковенко Н. Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI–XVII ст. Київ: Критика, 2002. 416 с.

27. “AVANGARD” journal for Ukrainian youth published by Ukrainian Youth Association. London – New-York. 1961. 4.6. 64 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/periodika/avangard-1961-ch-1-59/> (дата звернення: 02.12.2020).

28. Diasporiana.org.ua. Електронна бібліотека. URL: <https://diasporiana.org.ua/> (дата звернення: 25.01.2021).

29. East/West. Journal of Ukrainian Studies. URL: <https://www.ewjus.com/index.php/ewjus> (дата звернення: 21.12.2020).

30. Grove Dictionary of Music and Musicians. URL: <https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic> (дата звернення: 22.10.2020)

31. Herkel J. *Elementa universalis linguae Slavicae e vivis dialectis eruta et sanis logicae principiiis suffulta*. Typis Regiae Universitatis Hungaricae, 1826. 164 p.

32. «*Internet Encyclopedia of Ukraine*» Canadian Institute of Ukrainian Studies. URL: <http://www.encyclopediaofukraine.com/> (дата звернення: 15.02.2021).

33. Kohut Zenon. History as a Battleground. Russian-Ukrainian Relations and Historical Consciousness in Contemporary Ukraine. *The Legacy of History in Russia and the New States of Eurasia* / S.F. Starr (ed.) Armonk. NY. London. Eng., 1994. P. 123

34. Kurelek W. Someone with me : the autobiography of William Kurelek. Toronto : McClelland and Stewart, 1980. 176 p.

35. Saunders D. The Ukrainian Impact on Russian Culture 1750–1850. Edmonton, 1985. 415 p.

36. Soroker Y. Ukrainian Musical Elements in Classical Music. Edmonton, Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1995. 167 p. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Soroker_Yakiv/Ukrainian_musical_elements_in_classical_music_en.pdf? (дата звернення: 23.01.2021).

Information about the authors:

Drach I. S.,

Doctor of Arts, Professor,

Professor at the Department of History of Ukrainian and Foreign Music
Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts
11/13, Constitution sq., Kharkiv, Ukraine

Chernyavska M. S.,

Candidate of Art History, Associate Professor,

Professor at the Department of Special Piano
Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts
11/13, Constitution sq., Kharkiv, Ukraine